

S p e r r e f r i s t
tirsdag 21. mars 1972 kl. 20.00

TRYGVE BRATTELI

Foredrag i Bergens Haandværks- og industriforening
og Bergens Handelsforening. 21. mars 1972.

Nasjonale målsettinger i regionalt perspektiv.

I vår tid tar vi det gjerne som en selvfølge at vi er sikret de mest fundamentale målsettinger for våre samfunn; full sysselsetting, en jevn økonomisk og sosial framgang, en trygg tilværelse. Tiden fra 1920 til 1940 var preget av massearbeidsløshet, kriser og stagnasjon. Etter den siste verdenskrigs redsler, var det de nye målsettinger, sammen med fred og frihet, som verdens nasjoner i De Forente Nasjoners Pakt erklærte seg besluttet til å virkeliggjøre.

Men verken en mellomfolkelig traktat eller bestemmelser i de enkelte lands forfatning og lover gir noe folk en reell garanti for at målene til enhver tid blir nådd. I virkelighetens verden er det store flertall av menneskeheten fortsatt langt fra den økonomiske og sosiale trygghet som traktatene taler om. Selv i vår verden - Vest-Europa - er det etter 25 års ubrudt vekst fremdeles store folkegrupper som ikke tar del i den relative velstand som ellers preger våre samfunn. Det økonomiske tilbakeslag og de valutakriser vi har hatt i vår verden det siste året, forteller oss at økonomisk stabilitet ennå ikke er sikret. Faren for arbeidsløshet gjør fremdeles tilværelsen utrygg for millioner av mennesker.

Det som fra et økonomisk velferdssynspunkt er det viktige ved de mellomfolkelige traktattekster og nasjonenes sysselsettingslover, er at de stiller bestemte krav til utformingen av den økonomiske politikk. Det er en permanent oppgave for myndighetene å sørge for at de ovenfor nevnte fundamentale mål i tilstrekkelig grad blir etterlevet. Når Nasjonene har tatt opp disse spørsmål i traktater og samarbeidsavtaler, gir dette også uttrykk for den erkjennelse at intet samfunn ved sin egen innsats er sikret at målene blir nådd. Dette er oppgaver som alle nasjoner har felles og som må løses gjennom en felles innsats. Det er det økonomiske klima i den verden som hver nasjon er en del av, som gir rammen for hvert lands styringsmuligheter i den økonomiske politikken.

Avhengigheten av den ytre verden og de stadig flere fellesinteresser mellom landene har i særlig grad satt sitt preg på de vesteuropeiske økonomier. Den økonomiske vekst og den teknologiske utvikling i vår verdensdel er blitt fulgt av en økende internasjonalisering av økonomiene. Avviklingen av handelsperrer har skapt felles markeder og ført til større spesialisering i produksjonen. Et teknologisk-økonomisk fellesskap er allerede i betydelig grad en realitet for land som er med i et system av vestlige markedsøkonomier. Med økt handel har fulgt økt bytte av tjenester, skipstransporter, bedriftssamarbeid og teknologisk og forskningsmessig samarbeid. Multi-nasjonle selskaper har fått en betydelig og økende

innflytelse på investeringer, lokalisering og produktutvikling, særlig innen vekstnæringene. Moderne kommunikasjoner og høyere levestandard har skapt bedre kontakt mellom folk i Europa innbyrdes og mellom dem og folk i andre land. Dette har bidratt til en økende følelse av samhörighet mellom folkene, og har stor betydning for utviklingen av det mellomfolkelige samarbeid.

Det var i 1940-årene tanken hos mange at De forente nasjoner skulle gi grunnlaget for et effektivt verdensomfattende samarbeid for fred og frihet, og for løsningen av samfunnenes grunnleggende økonomiske og sosiale problemer. I Vest-Europa stilte en store forhåpninger til FN's økonomiske kommisjon for Europa i Geneve, som har medlemsland både fra Vest- og Øst-Europa. Allerede mens verdenskrigen pågikk, hadde de allierte drøftelser om et verdensomfattende samarbeid når fred igjen var sikret. Dette skulle bygge opp en ny verden - befridd fra de økonomiske kriser og den sosiale urett de kjente til fra tidligere. Det var særlig på to områder en så nødvendigheten av et forpliktende mellomfolkelig økonomisk samarbeid.

Det ene område gjaldt handel og industriell utvikling. Fra amerikansk side ble lagt fram forslag om en internasjonal handelsorganisasjon. Etter behandling i FN's organer munnet forslaget til slutt ut i en Pakt for en internasjonal handelsorganisasjon etter avsluttende forhandlinger i Havana - Havana-Chartret. Dette Charter var noe mer enn en avtale om frihandel. Det tok opp problemer som melder seg

i ethvert samfunn under den moderne industrielle utvikling. Det inneholdt bestemmelser om bedriftenes konkurranseforhold og om statshandel. Det tok opp utviklingslandenes problemer i bestemmelser om råvareavtaler og om regulering av råvareprisene. Handel og kapitaloverføringer skulle være ledd i en industriell utvikling hen imot bedre økonomisk balanse mellom verdens ulike områder. En internasjonal administrasjon skulle spille en aktiv rolle i utformingen av landenes økonomiske politikk.

Det var den alminnelige oppfatning også den gang at en internasjonal overenskomst som skulle være i samsvar med de økonomiske forhold og synsmåter som råer i vår verden, ikke kunne begrenses til å gjelde selve varebyttet mellom landene. Slik ble det uttrykt i den norske delegasjons rapport fra Havana-konferansen. Chartrets hovedmål var å hjelpe landene til å opprettholde full sysselsetting og utnytte deres ressurser til økonomisk framgang. Det var oppfatningen at til det krevdes internasjonal solidaritet og samvirke. Samarbeidet måtte også utformes slik at det ga grunnlag for tilslutning fra alle stater i en konstruktiv, nyskapende politikk.

Det annet område for samarbeid gjaldt penge- og valutapolitikken. Her la britene fram et forslag om en internasjonal valutaunion som skulle sikre stabile kursforhold, hindre valutaspekulasjoner og utjevne betalingsulikevekt. Unionen skulle ledes av et styre som skulle ha vide fullmakter til å pålegge landene penge- og valutapolitiske tiltak.

Jeg har kommet såpass utførlig inn på disse

planer fra krigsårene og de første etterkrigsår for å minne om at vi og verden for øvrig allerede for et kvart århundre siden fant det nødvendig å utvikle et mellomfolkelig samarbeid, til dels med det omfattende innhold og i de forpliktende former som Vest-Europa er i ferd med å bygge opp i dag.

Vi kan i dag beklage at disse store planer fra de første etterkrigsårene ikke ble til virkelighet. Jeg skal ikke komme nærmere inn på hvorfor vi ikke fikk en verdensomfattende handelsorganisasjon og en valutaunion. La meg bare nevne at de øst-europeiske land etter en del betenkning gjorde det klart at de ikke kunne delta i et slikt samarbeid. Også enkelte av de store vestlige nasjoner fant etter nærmere overveielse samarbeidet for forpliktende - det hadde overnasjonale trekk.

I stedet fikk vi forminskede utgaver av disse avtaler, i det store og hele bare mellom vestlig industriland. Vi fikk avtalen om GATT som hovedsakelig begrenser seg til regler om tollavvikling og frihandel. Vi fikk Det internasjonale valutafond som ga begrensede kredittordninger. Denne ordningen forutsatte at enkelte nasjonale valutaslag skulle spille en sentral rolle for verdens betalinger og valutareserver. Begge institusjoner har ført samarbeidet mellom landene et langt stykke videre, men de har også hatt vesentlige begrensninger og mangler.

På områder der et verdensomfattende samarbeid mislyktes eller ikke strakk til for å løse nasjonenes felles problemer, utviklet Vest-Europa sitt eget samarbeid. Andre land har på liknende vis organisert

et samarbeid seg imellom om frihandel og industriell utvikling. Vi har slike regionale grupperinger i Latin-Amerika, Afrika og Asia. I Øst-Europa har vi organisasjonen Comecon som på flere måter kan sees som en parallell til det vest-europeiske samarbeid. Hver for seg har disse grupperinger utviklet et samarbeid på områder og i former som er tilpasset deres spesielle økonomiske forutsetninger og etter den tilknytning de har til verden for øvrig. Det er således det regionale samarbeidsmønster som kom til å sette sitt preg på utviklingen i verden etter 1945. Det er dette mønster som kommer til å være det bestemmende for utviklingen i kommende år. Et globalt samarbeid må således bygge på en videre utvikling av den handel og andre økonomiske kontakter som allerede i dag er til stede mellom grupperingene. På det utviklingstrinn verden befinner seg nå, vil et regionalt samarbeid på mange måter gi bedre resultater, både for den enkelte gruppering og for kontaktene grupperingene imellom enn et samarbeid bygget på en global avtale eller framgangsmåte. De forskjellige deler av verden står overfor ulike problemer av økonomisk, sosial og politisk art. Hvert enkelt av disse regionale områder må få muligheter til å utvikle videre et samarbeid på felter der de øvrige grupperinger har begrensede interesser, eller ikke har grunnlag for å delta.

I Vest-Europa kom OEEC til å spille en avgjørende rolle for samarbeidet mellom industrilandene i vår verden fra slutten av 1940-årene. Organisasjonens hovedoppgave var å gjenreise den europeiske

økonomi etter krigshandlingene. Allerede i utgangspunktet var det enighet om at dette burde skje gjennom en økonomisk integrasjon som ble understøttet av det amerikanske hjelpeprogram.

Vest-Europa tok i denne tiden det avgjørende brudd med fortidens økonomiske isolasjonspolitik og stagnasjon. Landene slo inn på vår tids moderne velferdspolitik med full sysselsetting og større sosial rettferdighet, bygget på åpne, voksende og stabile økonomier. De nasjonale markeder ble åpnet for landenes produkter gjennom en avvikling av kvoteordninger og valutarasjoneringen. Den europeiske betalingsunion som virket i denne tiden, ga trygget for stabile valutaforhold og ga etter hvert grunnlaget for en normalisering av kredittgivningen og kapitaloverføringene mellom landene til finansiering av prioriterte utbyggingsoppgaver. Den ga også grunnlage for en samordning av landenes konjunkturpolitikk som etter hvert ble bygget videre ut i OEEC's og senere OECD's øvrige komitéer.

La oss stanse opp et øyeblikk og sammenlikne Vest-Europas utvikling i tidligere tider med resultatene av det handels- og markedssamarbeid som ble påbegynt i OEEC-tiden og ført videre i EFTA og EF. Ikke noen gang tidligere i historien har Vest-Europa hatt en så rask og ubrudt økonomisk framgang som i de siste 25 år. Under industrialiseringen av Vest-Europa i slutten av forrige århundre opp til første verdenskrig økte produksjonen pr. innbygger med 1 å 2 % pr. år. Mellomkrigstidens isolasjonspolitik kom med kriser, massearbeidsløshet og nedgang i verdenshandelen. Produk-

sjonsveksten utgjorde under 1 % i året pr. innbygger i denne tiden. For enkelte land var det knapt noen framgang å spore i det hele tatt. Hele det økonomiske system var kommet i ulage. Folk reiste spørsmålet om ikke løsningen måtte ligge i å komme over i nye samfunnssystemer og nye styreformer i Europa.

I vår tids Vest-Europa har produksjonsframgangen vært ubrutt i 25 år, selv om takten har vært noe forskjellig fra år til annet. I gjennomsnitt har den vært omlag 4 prosent i året pr. innbygger. Dette betyr en fordobling av folks realinntekter i en 17-års periode. Handelen mellom landene i Vest-Europa har økt omlag dobbelt så raskt som dette.

Det har i dagens debatt og i den økonomiske litteratur blitt uttrykt ulike oppfatninger om hvor meget av framgangen i vår tid skal tilskrives markeds-samarbeidet i Vest-Europa, og hvor meget som skal tilskrives den alminnelige teknologiske utvikling og den langt bedre utdanning som alle mennesker etter hvert har fått. Avskaffelsen av handelssperrer skulle i denne sammenheng være av underordnet betydning.

Slike problemstillinger har som regel lite med virkeligheten å gjøre. Det vesentlige i etterkrigstidens Vest-Europa er at nasjonene gjennom et stadig nærere samarbeid på ulike områder iverksetter økonomisk politikk på en annen måte enn før. Det er en nøye sammenheng mellom de enkelte elementer i denne politikken. Det er det nye økonomiske klima av samarbeid og planlegging som har gjort det mulig å utnytte den nye teknologi og våre yrkesferdigheter.

Dette klima har selv bidratt til den teknologiske utvikling. Når all verden har satset så store menneskelige ressurser i forhandlinger og utredninger om avvikling av toll- og handelsrestriksjoner innenfor FN, i den verdensomfattende handelsorganisasjon GATT, i utviklingslandenes organisasjon UNCTAD og i de europeiske organisasjoner OECD, BENELUX, EF og EFTA, så har det ikke vært under tvil om at dette samarbeid har grunnleggende betydning for økonomisk vekst og framgang.

En slik vekstpolitikk er ikke mindre viktig i dag enn den var før. Det er ikke grunnlag for å ta en pause i vår produksjonsframgang eller å trappe den ned på et lavere nivå. En voksende yrkesbefolkning trenger flere arbeidsplasser. Mange mennesker i vårt samfunn lever i kummerlige kår og store grupper i vårt folk står langt fra det en ville kalle en sosialt rettferdig levestandard. På mange områder står samfunnet overfor krav om en bedre tilgang på felles goder for å gjøre leveforholdene bedre og tryggere.

Disse kravene om å skape et bedre samfunn kan bare imøtekommes gjennom økte ressurser. Det er tilveksten i produksjonen som gir oss de store muligheter til å omdisponere ressurser for en mere rettferdig inntektsfordeling og en prioritering av fellesoppgaver. Det er gjennom et høyere veksttempo at ulikheter i levestandard mellom de vest-europeiske land har blitt jevnet ut i etterkrigstiden. Det er gjennom en kursendring i vår vekst vi kan virkeliggjøre vår samfunnsplanlegging og skape

mer likhet mellom menneskene også innenfor vårt eget land.

Da Vest-Europa stort sett hadde fullført sine gjenreisingsoppgaver i begynnelsen av 1950-årene, stod landene overfor spørsmålet om hvilke veier samarbeidet deretter skulle følge. De nærmere vilkårene for avvikling av tollene, var det spørsmål som delte Vest-Europa i to handelsgrupperinger. Men skillelinjene gjaldt noe langt mer enn bare dette. De 7 land som opprettet EFTA begrenset sitt samarbeid stort sett til en frihandelsordning. De 6 land i Fellesskapet fant at frihandel alene ikke ville være tilstrekkelig til å sikre fortsatt industriell vekst og gi muligheter til å løse viktige samfunnsproblemer som ville melde seg etter hvert som økonomiene ble mer integrerte. I tillegg til frihandel ville landene trenge å utforme en felles økonomisk politikk på ulike områder.

Utviklingen i 1960-årene har vist at en lang rekke samfunnsoppgaver ikke kan løses av den enkelte nasjonalstaten alene. Landene er blitt mer avhengige av hverandre og mange av de problemer som det enkelte samfunn står overfor, stammer fra andre land. Omprioriteringene av samfunnets målsettinger krever løsninger som flere land går sammen om. På det økonomiske område er hovedtyngden av samarbeidet etter hvert blitt lagt på en bredere samordning av landenes økonomiske politikk, utviklingen av stabile valutaforhold og løsningen av det moderne industrisamfunns problemer. Det gjelder kampen mot forurensninger av luft og vann. Det

gjelder kontrollen med multinasjonale selskaper og næringslivets internasjonale engasjementer i allminnelighet. Tilfredsstillende sosiale forhold og arbeidsvilkår for lønnstakere som søker ut over sine egne landegrenser, kan bare sikres ved mellomfolkelig samarbeid. Arbeidet med å finne nye veier i den industrielle utvikling og for å få en jevnere fordeling av vekst og velstandsøking i de ulike distrikter kan fremmes ved internasjonalt samarbeid. Muligheten for å skape stabile konjunkturer, en roligere prisutvikling og ordnede internasjonale valutaforhold krever et forpliktende mellomfolkelig samarbeid.

Så sammensatt som problemene er blitt i våre samfunn og så sammenknyttet som økonomiene er i Vest-Europa, må økonomisk politikk planlegges og iverksettes i et bredere perspektiv enn det som tradisjonelt har vært farbar veg for nasjonalstaten. Den måte disse problemer søkes løst på i EF, representerer en nyskapning i det internasjonale samarbeidsmønster. Samarbeidet i Fellesskapene må oppfattes som et nødvendig tillegg til den samordnede behandling og planlegging som utvikles på det nasjonale plan.

Norge har som et lite land hatt særlig stor nytte av internasjonaliseringen og spesialiseringen i verdensøkonomien. Uten selv å bidra mye til den teknologiske utvikling, har vi tatt del i den. Voksende avsetningsmarkeder utenfor våre grenser, særlig i Vest-Europa, har gitt oss grunnlag for å

bygge ut høyt spesialiserte virksomheter med høy produktivitet og lønnsevne. Spesialiseringen på basis av en internasjonal arbeidsdeling har ført til en meget stor utenrikshandel. Tradisjonelle hjemmemarkedsnæringer eksporterer en økende del av produksjonen etter hvert som næringene får en mer rasjonell bedriftsstruktur og moderne produksjonsopplegg.

Gjennom vår store utenrikshandel vil vår økonomi motta påvirkninger fra andre lands økonomiske forhold og politikk. Våre bedrifters lønnsomhet og lønnsevne vil være avhengig av aktivitetsnivået i våre viktigste eksportmarkeder - først og fremst Vest-Europa - og de vilkår som settes for markedsføringen av våre produkter der. I åpne økonomier der de tradisjonelle statlige handelsreguleringer er avskaffet, vil interne forskrifter og salgsreguleringer få økt betydning. Et frihandelssystem kan bli sterkt svekket gjennom "mislige omsetnings- eller konkurranseforhold og konkurranseregulerende tiltak som er urimelige....." for å bruke uttrykk fra vår egen lov om priser og konkurranseforhold av 1953. Det er de samme betraktninger som ligger til grunn for Roma-traktatens konkurranseregler og de tiltak som søkes iverksatt for å sikre like markedsmuligheter for alle medlemslands bedrifter.

Stabilitet i avsetningsforholdene er et vilkår for langsiktig planlegging av investeringer og produksjon både på bedriftsplanet og i næringspolitikken. Endringer i valutakursene hører til de konkur-

ransefaktorer som bryter denne stabilitet. Et valutapolitisk samarbeid har til formål blant annet å fjerne denne usikkerhet for bedriftene. Den kom særlig sterkt til uttrykk ved det milliardtap som vår økonomi ble påført i tilknytning til valutakursforliket i desember 1971. Norge var ikke med i de drøftelser som gikk forut for dette forliket i Tiflandsgruppen.

Konjunkturbevegelsene og avsetningsvilkårene ute virker med til å bestemme inntektsfordelingen mellom næringer og inntektsgrupper. Gode eksportkonjunkturer har ofte vært normsettende for lønnskrav og inntektsoppgjør. Prisbevegelser ute har en liknende gjennomslagskraft i vår økonomi. Den britiske devaluering og de tyske revalueringer medvirket til de siste års inflasjonsbølge i Europa og Norge.

Distriktenes vekst eller stagnasjon er ikke et spørsmål som utelukkende avgjøres på det nasjonale plan. Neppe noen landsdel er så berørt av utenlandske markedsforhold og utenlandsk økonomisk politikk som Nord-Norge. Det alt vesentlige av landsdelens produksjon av fisk og fiskevarer, malmer og metaller selges utenfor Norge. Eksportens andel av Nord-Norges produksjon ligger langt over landsgjennomsnittet. Den ekspansjon som for tiden skjer i andre europeiske lands havgående fiskeflåte, til dels på grunnlag av statlige subsidier, kan innlede en utvikling som på en grunnleggende måte endrer vilkårene for virksomheten i vår egen fiskerinæring.

Det vil ikke være mulig å bryte ut av denne internasjonaliseringsprosessen uten at det vil føre til store skadevirkninger for vår økonomi, som ikke har et stort hjemmemarked å falle tilbake på. Det utvidede mellomfolkelige samarbeid, som i alle tilfelle fortsatt vil være under utvikling, vil derfor få virkning for virkeliggjørelsen av våre grunnleggende nasjonale målsettinger, og vil gripe inn på områder der Norge har store interesser. Betydningen av å være med i beslutningsprosessen er i dag større enn tidligere og må ventes å øke i årene framover.

Det er med det øvrige Vest-Europa at Norge først og fremst har integrert sin økonomi. I dette område avsettes 80 prosent av vår eksport og 70 prosent av importen tas derfra. 60 prosent av våre skipsfartsinntekter tjenes i fart fra og til dette område. Våre bedrifter samarbeider med bedrifter innenfor området om markedsføring, produksjon og investeringer. De vest-europeiske kapitalmarkeder er viktige finansieringskilder for investeringer i skipsfart og industri og for kommunale utbyggingsprosjekter. Landene følger i hovedsaken den samme økonomiske velferdspolitikken som Norge, der økonomisk framgang og stabilitet, en utbygging av sosialsystemene og utjevning av leveforholdene mellom grupper og distrikter hører til samfunnets hovedmål.

Vest-Europa har på sin side en økende innflytelse over verdenshandelen og den økonomiske utvikling i andre områder. Omkring 45 prosent av verdenshandelen har sin opprinnelse i Vest-Europa.

Disse landene er i særlig grad integrert med hverandre; to tredjedeler av deres utenrikshandel foregår innenfor området.

Men det er ikke avskjermingslinjen som preger den europeiske økonomi. Fellesskapet er i internasjonal målestokk et lavtoll-område; de felles tollsatsene for hovedkategorier av import ligger under dem man finner i USA, Japan og til dels i vår egen tolltariff. Den øvrige tredjedel av utenrikshandelen som Vest-Europa har med andre områder i verden, er betydelig større enn USA's samlede utenrikshandel. Vest-Europa er utviklingslandenes viktigste kunde. Importen derfra utgjør like meget som det alle andre industriland kjøper til sammen fra utviklingslandene. I 1960-årene har de nåværende EF-lands import fra utviklingslandene økt sterkere enn utviklingslandenes eksport for øvrig. Veksten i Vest-Europas produksjon og handel i denne perioden har likeledes gått hånd i hånd med utvidet handel og samarbeid om forskjellige industriprosjekter med Øst-Europa. Vekst-takten i Vest-Europas handel med Øst-Europa har til dels vært sterkere enn for verdenshandelen for øvrig, og sterkere enn den vekst som har funnet sted i de øst-europeiske lands innbyrdes handel.

Integrasjonen i Vest-Europa har ikke skjedd på bekostning av integrasjon med andre områder i verden. Veksten i vår verden har skapt økt handel og produksjon i andre land. Samarbeidet innenfor de europeiske grupperinger har vært utgangspunkt for

et samarbeid med regionale grupperinger utenfor Vest-Europa. Den utadvendte karakter av integrasjonen og samarbeidet i Vest-Europa vil bli styrket når alle vest-europeiske industriland, hvert på sitt grunnlag, påny samles under en felles samarbeidsavtale.

Det har vært uttalt frykt for at integrasjonen av den norske økonomi i et større europeisk samfunn skulle forspille de muligheter vi ser for en videre utvikling av et nordisk samarbeid. Heller ikke her er det noe konkurranseforhold mellom det regionale samarbeidet i den mindre og større enhet. I Norden har vi bygget videre på de impulser som arbeidet innenfor de større grupperinger har gitt oss. På enkelte områder har vi i Norden kommet betydelig lenger i samarbeidet enn Europa for øvrig. Det gjelder kultursaker, lovharmonisering, sosialpolitikken og samferdselsspørsmål. På andre områder har integrasjonen i Norden blitt ført videre innen rammen av et bredere europeisk samarbeid. Det gjelder markedssamarbeidet og den industrielle integrasjon. Det nordiske samarbeid er stadig blitt ført videre også i de tilfelle da landene, ut fra sine egne økonomiske og utenrikspolitiske forhold, valgte ulike tilknytningsformer til Vest-Europa.

Slik vil det fortsatt være i de år vi har foran oss. Både det nordiske og det europeiske samarbeid vil være under utvikling og virke befruktende på hverandre. For kontakten mellom de nordiske land innbyrdes skaper ikke Fellesskapet noen uløselige problemer. Her vil en gå videre på de ulike

områder. Under Nordisk Råds sesjon i Helsingfors blinket en ut næringspolitikken, regionalpolitikken og miljøvern som spesialområder for en særlig innsats i tiden framover. Det spørsmål som hvert av de nordiske land for tiden skal ta standpunkt til i sine forhold til det øvrige Europa, er på hvilken måte de skal løse de samarbeidsproblemer de har med Det utvidede fellesskap, og som ikke kan løses på nordisk basis.

Det er for nasjonale målsettinger som må løses i en større regional sammenheng at de enkelte nordiske land velger ulike tilknytningsformer til Det utvidede fellesskap. Men i likhet med utviklingen i tidligere år, vil det enkelte lands medvirkning i det bredere europeiske samarbeid ikke være noe uforanderlig og gitt med hensyn til omfang og form. Den omforming og utbygging som for tiden skjer i samarbeidet i EF, vil også omfatte Det utvidede fellesskaps forhold til andre områder i verden.

Vi har i flere år hatt en mer eller mindre sammenhengende markedsdebatt. Samtidig fortsetter utviklingen i vårt eget land og vidtrekkende reformforslag er lagt fram for Stortinget i samme tidsrom.

Forslaget om å sette ned pensjonsalderen fra 70 til 67 år er det viktigste sosiale reformforslag siden regjeringen Gerhardsen la fram meldingen om folketrygden for 8 år siden. For mange utlendinger vil en slik reform kanskje ikke synes så imponerende. Norge har vært av de land som i internasjonal målestokk har hatt de høyeste aldersgrenser for pensjon.

På den annen side ligger ytelsene i vår pensjonsordning på et høyere nivå enn i svært mange land med lavere pensjonsalder. Derfor representerer reformen også et betydelig samfunnsøkonomisk løft.

Fra folketrygden ble satt ut i livet for 5 år siden, er ytelsene økt med 80 prosent. Selv om en tar hensyn til prisstigningen, gir dette en betydelig reell bedring, og sterkere stigning enn det den vanlige lønsmottaker har hatt i samme tidsrom. Det er foretatt beregninger som viser at ektepar med særtillegg og kompensasjon nå får vel så stor inntekt pr. forbruksenhet som mange familier med forsørger i vanlig arbeid. Selv om slike beregninger kan dekke over mange ulikheter i den enkelte families situasjon, viser beregningene klart at fulle folketrygdytelser i dag er løftet opp på et anseelig økonomisk nivå.

Til folketrygd, syketrygd og andre sosiale formål regner en med å bruke til sammen 14.5 milliarder kroner i inneværende år. Dette er 14 - 15 prosent av landets bruttonasjonalinntekt.

I en utredning om folketrygdens økonomi og finansiering er stillet opp prognoser for kommende 10-års periode. Disse beregningene viser en sterk vekst ut gjennom 1970-årene. Mens utgiftene i år er antatt å utgjøre 25 prosent av samlet lønnsinntekt, vil andelen under gitte forutsetninger kunne stige til 45 prosent i 1980. På det tidspunkt vil vi ha en halv million mennesker over 67 år. Imidlertid er det helsestell, sykelønn og sykehusutgifter som

presser sterkest på økingen av folketrygdens utgifter.

Disse perspektiver betyr ikke at vi har utvist for sterk reformiver, og heller ikke at vi nå skal ligge på årene i den sosiale sektor. Intet synes mer rimelig enn at den gereasjon som gjennom et langt livs slit har lagt grunnlaget for dagens velstandssamfunn også gis trygge levekår når de på grunn av alder og helse ikke lenger kan ta del i yrkeslivet.

På den annen side er det klart at trygdeordningene i dag er blitt en vesentlig faktor i vår samfunnsøkonomi både med hensyn til bruk av ressurser og finansiering. Ordningene spiller også en stor rolle så vel i bedriftsbeskatningen som i den personlige skattlegging, og er blitt et viktig middel i inntektsfordelingen i samfunnet.

Det har framkommet ulike synspunkter på de finansieringsspmål som den videre utgiftsøking i folketrygden fører med seg. Det sentrale i dette problemkompleks er at produksjonen må bære utgiftene. Det er bare gjennom økt produksjon at vi kan legge grunnlaget for økte ytelser i våre trygder. I denne sammenheng spiller trygdefondene en sentral rolle. Ikke ut fra de mer tradisjonelle finansbetraktninger om å legge opp fondsmidler for å dekke økte utbetalinger på et senere tidspunkt. En slik betraktning gir liten mening i samfunnsøkonomisk sammenheng. Men skal vi ha realøkonomisk grunnlag for økte reelle ytelser i tiden framover, må vi stadig bygge ut og effektivisere vårt produksjonsapparat. Dette krever

betydelige ressurser som må tas fra den løpende produksjon. Trygdefondenes fremste funksjon er å avlede ressurser fra samfunnsøkonomisk utbygging, som vil gi grunnlag for større tilgang på varer og tjenester i framtiden.

Men også de mer formelle finansieringsopplegg har viktige samfunnssider. Selv om en opprettholder et system hvor trygdebudsjettet holdes atskilt fra statsbudsjettet, vil det være en nær sammenheng. En øking i folketrygdavgiftene vil generelt begrense mulighetene for å øke den øvrige statlige beskatning og dermed redusere mulighetene for større innsats på områder som dekkes over statsbudsjettet. På samme måte vil en måtte begrense annen statlig virksomhet dersom trygdeavgiftene i større grad enn nå føres over på statsbudsjettet. Finansieringsalternativene vil derfor også innebære en prioritering av samfunnets innsats på ulike områder.

Også utformingen av trygdeavgiftene har viktige samfunnsøkonomiske virkninger. Den direkte fordeling av avgiftene på arbeidsgiver og arbeidstaker gir sjelden uttrykk for hvem som i siste instans må bære utgiftene. For bedriftene er trygdeavgiftene i likhet med andre personalutgifter en produksjonskostnad som vil føres videre til vareprisene. Avgiftssystemet får således direkte virkninger for bedriftenes produksjonskostnader, slår i neste omgang ut i prisnivået, og dette igjen bestemmer den endelige fordelingsvirkning mellom ulike samfunnsgrupper.

Spørsmålet om en differensiering av avgifts-
satsene etter arbeidskraftbruken eller bedriftenes
geografiske beliggenhet er også brakt opp i debatten.
Da dette er av de spørsmål som vil bli drøftet i
forbindelse med stortingsmeldingen om folketrygdens
økonomi, skal jeg begrense meg til et par generelle
merknader. For det første vil jeg understreke at
dette er et særdeles komplisert spørsmål med mange
viktige sider. Det kan vanskelig sees løsrevet fra
den øvrige skattlegging av bedriftene, som delvis
rammer sterkest de arbeidsintensive, delvis de
kapitalintensive bedrifter. Dessuten er det viktig
å ha klarhet over eventuelle strukturelle virkninger
ved skatte- og avgiftssystemene. Det er betenkelig
om endringer i skatte- og avgiftssystemene skulle
føre til forvridninger i retning av økt stimulans
til bedrifter og næringer som har det svakeste
grunnlag for ekspansjon og produktivitetsvekst.

Våre trygdeordninger har til i dag i stor
utstrekning vært innrettet på å gi den trygdede et
forsvarlig inntektsgrunnlag. Det er imidlertid
mange forhold som spiller en viktig rolle når det
gjelder eldre menneskers helse og trivsel. Det er
spørsmål om hensiktsmessige boliger, om hjelp til
å kunne bo hjemme så lenge helsen tillater det, det
er tilgang på ulike service-ytelser som kan være
spesielle for de ulike trygdegrupper osv. I vår
framtidige sosialpolitikk må vi i tillegg til det
generelle pensjonsnivå, vie større oppmerksomhet
på de konkrete behov som melder seg for eldre

mennesker, og som ofte bare kan møtes gjennom spesielt innrettede service-institusjoner.

Etter at Stortinget nå har tatt standpunkt til hovedlinjene i forslaget om en lavere pensjonsalder, er Sosialdepartementet i full gang med å utarbeide et konkret lovforslag. En regner med at dette skal kunne foreligge før 1. mai, og at Stortinget ferdigbehandler lovforslaget før sommerferien. Administrasjonen vil så måtte treffe de forberedelser som må til for at reformen kan settes ut i livet fra 1. januar 1973. Det gjenstående arbeid er fortsatt meget omfattende, og vi opererer i denne sak med knappe tidsmarginer.

Av andre viktige politiske saker som er lagt fram for Stortinget siste år vil jeg nevne forslaget om endring av aksjeloven. Det innebærer et første viktig skritt i retning av å realisere det industrielle demokrati på det praktiske bedriftsplan. Forslaget vil åpne adgang til å innføre bedriftsforsamlinger i industriaksjeselskaper med omlag 160.000 ansatte. I tillegg kommer styrerepresentasjon i mindre selskaper med omlag 70.000 ansatte. Disse ordninger omfatter til sammen omkring 1.000 bedrifter.

Denne utvikling er i tråd med Arbeiderpartiets og Regjeringens program for å skape mer demokratiske omgangsformer og et mer likeverdig medarbeiderskap i arbeidslivet som i annet daglig virke. Vel kan det være delte meninger om spørsmålet, og nyordningene bryter en del med tradisjonelle former for maktfordeling og beslutningsprosess i bedriftslivet.

Men gjennom et økt engasjement og ansvar, og et mer aktivt og likeverdig medarbeiderskap fra de ansattes side, har jeg aldri tvilt på at ordningen vil bli sunn og gagnlig både for bedriftslivet og for samfunnslivet for øvrig. Jeg tror ikke det skal gå lang tid før de fleste vil komme til å se på ordningen som en naturlig utvikling innenfor vårt bedrifts- og arbeidsmiljø.

Det mest optimistiske perspektiv for moderne industrilands videre utvikling de kommende ti-år, er en vidtgående demokratisering som skaper mer likestilling i muligheter, livsvilkår og innflytelse i samfunnet. Det er en utvikling alle grupper bør innstille seg på og medvirke til.

Ut fra det syn at vi ønsker å gi menneskene større medinnflytelse på forhold og avgjørelser som er med å bestemme dets situasjon i hverdagen, er Regjeringen også opptatt av å finne fram til nye former for medbestemmelse og medarbeiderskap innenfor statens egen virksomhet. På grunn av det spesielle ansvar Regjeringen har overfor Stortinget når det gjelder forvaltning og drift av statlig virksomhet, reiser det seg her konstitusjonelle spørsmål med hensyn til beslutningsprosessen. Men ethvert regelverk, også det konstitusjonelle, er formet under gitte historiske betingelser og samfunnsoppfatninger som kan endre seg. Også på dette området må vi derfor være villige til å tenke i nye baner, og innstillet på å bryte en del med tradisjonelle forestillinger om ansvars- og myndighetsforhold, slik det skjer på andre områder innen samfunnslivet.

Som ledd i dette arbeid har en snart klar en utvalgs-
utredning om formene for bedriftsdemokrati innenfor
statsaksjeselskapene. Videre vil det i nær framtid
bli oppnevnt et utvalg til å utrede spørsmålet om
medbestemmelsesrett for de ansatte i offentlig
virksomhet som ikke er organisert som egne selskaper.

Det er Regjeringens forutsetning at utvalget
skal vurdere forholdene både i kommunene, fylkene og
i staten.

Forslaget til mandat har vært til behandling
i alle berørte organisasjoner og har også vært
drøftet med Sentralrådet for samarbeid i staten
og Samarbeidsutvalget mellom By- og herredsforbundet
og de kommuneansatte.

Ett av de spørsmål en vil stilles overfor
er å finne former for medbestemmelsesrett for de
ansatte som også tar hensyn til kravet om styrings-
rett for de folkevalgte. Her kan en bli stående
overfor krav som ikke alltid lar seg forene, men
det må ikke hindre at en finner fram til ordninger
som gir bedre balanse enn den en har i dag.

Også innenfor det område jeg her har behandlet
har vår nasjonale målsetting et regionalt perspektiv,
og kan bare løses gjennom samarbeid over landegrensene.
Dette henger blant annet sammen med at de multi-
nasjonale selskaper som er under sterk formering og
ekspansjon har organisert sin produksjons- og
salgsvirksomhet uavhengig av landegrensene. En full
realisering av bedriftsdemokratiet forutsetter derfor
også et nært politisk og faglig samarbeid over lande-
grensene, et samarbeid som alltid har vært naturlig
for den norske arbeiderbevegelse.